

Crna Gora

Ministarstvo zdravlja

**PROGRAM KONTROLE UPOTREBE DUVANSKIH
PROIZVODA U CRNOJ GORI 2023-2025
SA AKCIONIM PLANOM 2023-2025**

Mart, 2023

SADRŽAJ:

I.	UVOD.....	4
II.	OPIS STANJA KOJE ZAHTIJEVA RJEŠAVANJE	9
III.	OPERATIVNI CILJEVI I PRATEĆI INDIKATORI UČINKA.....	21
IV.	AKTIVNOSTI ZA SPROVOĐENJE OPERATIVNIH CILJEVA	22
V.	OPIS AKTIVNOSTI NADLEŽNIH ORGANA I TIJELA ZA PRAĆENJE SPROVOĐENJAPROGRAMA.....	25
VI.	NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJE.....	27
VII.	INFORMACIJA ZA JAVNOST O CILJEVIMA I OČEKIVANIM UČINCIMA PROGRAMA U SKLADU S KOMUNIKACIONOM STRATEGIJOM VLADE CRNE GORE.....	28
VIII.	AKCIONI PLAN 2023-2025 ZA SPROVOĐENJE PROGRAMA	29

Definicije i akronimi

Reklamiranje i promocija duvanskih proizvoda	Svi oblici komunikacije preko medija, sugestije ili aktivnosti čiji je cilj promocija duvanskih proizvoda i koji imaju direktne ili indirektno posljedice.
FCTC	Okvirna konvencija o kontroli duvana
MPOWER	Šest mjera za smanjenje tražnje za duvanskim proizvodima (praćenje politike upotrebe duvana i prevencije upotrebe duvanskih proizvoda, zaštita ljudi od izloženosti duvanskom dimu, pružanje pomoći pri odvikavanju od pušenja, upozoravanje ljudi na opasnost od duvana, primjena zabrane reklamiranja, promocije duvanskih proizvoda i sponzorstava duvanske industrije, povećanje poreza na duvanske proizvode).
Kontrola duvana	Prema FCTC-u, kontrola duvana podrazumijeva niz mjera sa ciljem smanjenja ponude i tražnje duvanskih proizvoda i štetnih posljedica njihove upotrebe koje imaju za cilj ograničenje potrošnje cigareta i smanjenje izloženosti duvanskom dimu kako bi se unaprijedilo zdravlje stanovništva.
Duvanski proizvodi	Proizvodi koji se u cjelosti ili dijelom proizvode od lista duvana ili nikotina kao osnovne sirovine, a prave se u svrhe pušenja, ušmrkavanja, sisanja ili žvakanja.
SZO	Svjetska zdravstvena organizacija
MZ	Ministarstvo zdravlja
MiF	Ministarstvo finansija
IJZCG	Institut za javno zdravlje Crne Gore
NCTC	Nacionalna komisija za kontrolu duvana

I UVOD

Upotreba duvana jedan je od najvažnijih faktora rizika za kardiovaskularne i respiratorne bolesti, kancer i nekoliko drugih hroničnih bolesti. Trenutna situacija u pogledu upotrebe duvanskih proizvoda u Crnoj Gori i negativnog uticaja na zdravlje ljudi, društvo i životnu sredinu zahtijeva primjenu snažnih korektivnih mjera. Potrošnja duvana među odraslima i mladima u Crnoj Gori je visoka (Prema Istraživanju o kvalitetu života, životnim stilovima i zdravstvenim rizicima stanovnika Crne Gore iz 2017. godine zastupljenost pušača u opštoj populaciji iznosi 35,4%, što je značajno više u odnosu na evropsku populaciju).

Crna Gora smatra da je dobro zdravlje stanovništva njen najvažniji društveni resurs.⁹ Ograničavanje dostupnosti duvana, njegove upotrebe i ohrabivanje da se prestane sa upotrebom duvana jedan je od najefikasnijih načina da se poboljša zdravlje stanovništva.⁶ Prema Izvještaju Svjetske banke za Crnu Goru, povećanje akciza na duvanske proizvode (u periodu 2009.-2011. godine) jeste povećalo prihode, ali je smanjilo godišnju prodaju cigareta. Od 2013. godine taj porast bio je previše mali da bi značajno smanjio potrošnju cigareta ili značajno uvećao prihode. S druge strane, različiti nepovoljni uticaji duvana na društvo i životnu sredinu i dalje su u porastu.

Crna Gora je bila na dobrom putu da kreira snažnu politiku kontrole duvana. Prvi strateški dokument u ovoj oblasti bio je „Nacionalna strategija za kontrolu pušenja duvana“ izrađen 2005. godine. Međutim, izvještaj o sprovođenju ovog dokumenta nije rađen. Kasnije se oblast tretirala djelimično drugim dokumentima (npr. „Programom za kontrolu i prevenciju hroničnih nezaraznih bolesti u Crnoj Gori 2019-2021“). Primijetni su značajni nedostaci u kontroli duvana koji se postepeno nastoje regulisati. Vlada Crne Gore je riješena da svim svojim građanima pruži najviši stepen zdravstvene zaštite, implementirajući kao potpisnica, ciljeve Okvirne konvencije o kontroli duvana (FCTC).

Svi sektori Vlade, ali i kompletno stanovništvo, moraju da shvate da je šteta koju duvan nanosi društvu, životnoj sredini i zdravlju daleko značajnija od ekonomske koristi od duvana, ili duvana kao nečega što je ukorijenjeno u kulturi jednog društva. Svi građani imaju pravo da udišu čist vazduh bez duvanskog dima. Svi građani moraju da mijenjaju svoje ponašanje kako bi se ovaj cilj ostvario. **Stoga su planirane aktivnosti za ostvarenje ciljeva ovog dokumenta usmjerene na poboljšanje zdravlja stanovništva smanjenjem broja pušača, što za posljedicu ima i pozitivan uticaj na životnu okolinu, smanjenje emisije dima i otpadaka prouzrokovanih korišćenjem duvanskih proizvoda.**

Cilj Svjetske zdravstvene organizacije (postavljen 2015. godine) jeste **smanjenje upotrebe duvana za 30% do 2025. godine.** To znači da upotreba treba da se smanji oko 14% (oko 3% godišnje) kod odraslih i 3% (1% godišnje) kod mladih u sljedeće 3 godine. Za ostvarenje ovog cilja neophodno je da se usvoje sve MPOWER mjere. Okvirnom konvencijom se potpisnicama nalaže ne samo da sprovode sve njene članove, već da učine sve što je u njihovoj moći da u saradnji sa ostalim potpisnicama Konvencije realizuju njene ciljeve (Član

2.1 FCTC-a).¹⁴ Prema tome, Crna Gora treba ne samo da sprovede MPOWER mjere, već da postigne najbolje zdravstvene ishode za svoje građane.

Okvirna konvencija o kontroli duvana ima za ciljeve:

- A. Ostvarivanje optimalnog zdravlja za stanovništvo: Kao i Strategija održivog razvoja Crne Gore, i Okvirna konvencija o kontroli duvana (FCTC)¹⁴ potvrđuje pravo svih na najviše standarde zdravlja. Okvirna konvencija ističe riješenost da se "zaštite sadašnje i buduće generacije od upotrebe duvanskih proizvoda i izlaganja duvanskom dimu".
- B. Kontrola prodaje novih duvanskih proizvoda: U različitim članovima Okvirne konvencije predviđa se formulisanje sveobuhvatne kampanje za borbu protiv upotrebe tradicionalnih i novijih duvanskih proizvoda koji predstavljaju jednaku prijetnju po zdravlje ljudi, zbog čega je neophodno smanjenje tražnje (Članovi 6-14) i smanjenje ponude (Članovi 15-17). Član 2 FCTC-a preporučuje da se ide puno dalje od onog što predviđaju sami članovi FCTC-a kako bi se u opštoj populaciji brzo smanjila upotreba duvanskih proizvoda, koji su izuzetno štetni po zdravlje.
- C. Ispunjavanje obaveza zemalja potpisnica FCTC-a, što se odnosi i na Crnu Goru: Crna Gora podržava kontrolu upotrebe duvanskih proizvoda i potpisnica je FCTC-a, čime se obavezala na sprovođenje njenih odredbi. Crna Gora kao potencijalna članica Evropske unije takođe treba da uskladi svoje zakonodavstvo i politike o duvanu sa Evropskom unijom.
- D. Pratiti prihode od akciza na duvan i duvanskih proizvoda: Prema izvještaju Svjetske banke¹², porast akciza na duvan u Crnoj Gori u periodu 2009-2011. godine ne samo da je uvećao prihode već se pozitivno reflektovao i na podatke o javnom zdravlju. Prihodi od akciza su rasli, a prodaja cigareta se smanjila. Ovaj trend je zaustavljen nakon 2013-2016. godine zato što su kasnije promjene akciznih stopa bile premale da bi dovele bilo do povećanja budžetskih prihoda po osnovu akciza, bilo do smanjenja potrošnje duvana. Potom su proizvođači duvana uspijevali da spriječe bilo kakvu značajnu reformu u načinu oporezivanja duvanskih proizvoda svaljivanjem krivice na krijumčarenje duvana u Crnoj Gori i preko medijskih kampanja¹². Iako je politika izmjene godišnjih akciza na duvan do 2025. godine već usvojena, promjene cijena možda neće dovesti do smanjenja potrošnje duvana, navodi se u ovom izvještaju Svjetske banke.

Aktivnosti Akcionog plana za realizaciju ovog Programa imaju za cilj ostvarenje i ciljeva FCTC-a. Planirane su brojne preventivne aktivnosti, informisanje javnosti, pokretanje programa za odvikavanje od pušenja u DZ, izmjena zakonske regulative u oblasti duvana.

Zakonodavstvo i sektorske politike o duvanu u Crnoj Gori

A) Zakonodavni okvir

Prvi zakon u Crnoj Gori kojim se ograničava upotreba duvana usvojen je 2004. godine. Zakon je predviđao pravila o smanjenju i ograničavanju upotrebe duvana, sprečavanju štetnih posljedica upotrebe duvana i ograničenju ponude i tražnje za duvanom. Nacionalna strategija za kontrolu pušenja duvana¹³ izrađena je 2005. godine. U Crnoj Gori je kao rezultat toga usvojeno nekoliko mjera za ograničavanje i smanjenje posljedica upotrebe duvana.

- 1) Uvedene su poreske mjere koje su dobro funkcionisale do 2017. godine;
- 2) Izrađeni su programi za odvikavanje od duvana i smanjenje štetnih posljedica upotrebe duvana;
- 3) Uloženi su napor da se utvrde različite mjere za smanjenje štetnih posljedica upotrebe duvana;
- 4) Uspostavljena je saradnja sa međunarodnim tijelima za kontrolu duvana;
- 5) Radilo se i na drugim opštim mjerama vezanim za štetnost duvana.

Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda usvojen je u Crnoj Gori 2004. godine, a izmjene i dopune usvojene su u 2011., 2016. i 2019. godine. Ovim Zakonom se, u cilju zaštite života i zdravlja ljudi, propisuju mjere za smanjenje i ograničavanje upotrebe duvanskih i sličnih proizvoda, sprječavanje štetnih posljedica njihove upotrebe, sastojci i emisija, obilježavanje pojedinačnih i spoljašnjih pakovanja, stavljanje u promet duvanskih proizvoda i elektronskih cigareta, kao i mjere za sprječavanje izlaganja sekundarnom duvanskom dimu i obezbjeđivanje vazduha bez duvanskog dima.

Oporezivanje duvanskih proizvoda

Prema odredbama **Zakona o akcizama** ("Službeni list Republike Crne Gore", br. 65/01, 12/02 i 76/05, "Službeni list Crne Gore", br. 76/08, 50/09, 78/10, 40/11, 61/11, 28/12, 38/13, 45/14, 08/15, 01/17, 50/17, 55/18, 76/20 49/22 i 65/22) propisano je da se akciza na cigarete plaća kao specifična akciza koja je određena u iznosu za 1000 komada i kao proporcionalna akciza koja je određena u procentu od maloprodajne cijene cigareta. Zakonom je propisano i da se akciza plaća na ostale duvanske proizvode (cigare i cigarilose, fino rezani duvan i drugi fuvan za pušenje), duvanske proizvode namijenjene za udisanje pare bez sagorijevanja (bezdimne duvanske proizvode), tečnost za punjenje elektronskih cigareta, nove duvanske proizvode, duvan za žvakanje i duvan za šmrkanje (burmut).

Imajući u vidu da je Direktivom Savjeta 2011/64/EU (od 21. juna 2011. godine) o strukturi i stopama akcize koje se primjenjuju na prerađeni duvan propisano da ukupna akciza (specifična i proporcionalna) za ovaj akcizni proizvod iznosi 90 eura za 1000 komada, odnosno da ukupno akcizno opterećenje ne smije biti ispod 60% maloprodajne cijene cigareta, Zakonom je predviđen "akcizni kalendar" povećanja visine specifične akcize na cigarete prema

kojim će se visina akcize na cigarete povećavati postepeno do postizanja nivoa koji je propisan Direktivom. Navedenim akciznim kalendarom je predviđena visina specifične i proporcionalne akcize tako da specifična akciza na cigarete u periodu od 1. juna 2022. godine do 31. decembra 2022. godine iznosi 44 eura (0,88 eura po paklici), dok je stopa proporcionalne akcize u tom periodu 26% od maloprodajne cijene. Takođe, od 1. januara 2023. godine do 31. decembra 2023. godine je planirano povećanje specifične akcize na cigarete koja će iznositi 47,50 eura po kg (0,95 eura po paklici). Važećim akciznim kalendarom je za 2024. godinu propisana visina specifične akcize u iznosu od 51,00 eura za 1000 komada cigareta.

Prema važećem zakonskom rješenju, minimalna akciza na cigarete iznosi 77,5 Eura za 1000 komada.

Osnovni principi na kojima je bazirana crnogorska akcizna politika u dijelu oporezivanja duvanskih proizvoda jeste postepeno i ujednačeno povećanje visine akcize čime će se osigurati stabilnost tržišta i obezbijediti dodatni prihodi u Budžetu.

B) Strateški okvir

Neadekvatna kontrola duvana ima nepovoljan uticaj na ostvarivanje Ciljeva Strategije održivog razvoja (SDG). SDG sadrži 17 ciljeva i 169 potciljeva koje treba ostvariti tokom narednih 15 godina (2015-2030), kako bi se "iskorijenilo siromaštvo, zaštitila planeta, i osigurao napredak za sve, u okviru nove agende održivog razvoja".⁷

Crna Gora je među prvima utvrdila okvir održivog razvoja i uspostavila savjetodavno tijelo, Nacionalni savjet za održivi razvoj, kojim predsjedava Predsjednik.⁸ Za ostvarivanje jednog broja SDG-a, kontrola duvana ima ključnu ulogu. SDG cilj da se broj prijevremenih smrti od nezaraznih bolesti (NDC) smanji za trećinu do 2030. godine zavisi i od smanjenja upotrebe duvana.⁷ Ukoliko se upotreba duvana ne bude kontrolisala, ostvarivanje sljedećih ciljeva biće sve teže⁷:

Cilj 1: Iskorijeniti siromaštvo svuda i u svim oblicima.

Cilj 3: Obezbijediti zdrav život i promovisati blagostanje za sve ljude svih generacija.

Cilj 5: Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i djevojčice.

Cilj 10: Smanjiti nejednakost unutar i između država.

Cilj 12: Obezbijediti održive obrasce proizvodnje i potrošnje.

Cilj 17: Ojačati sredstva primjene i revitalizovati globalno partnerstvo za održivi razvoj.

Izrada ovog Programa prepoznata je i planirana **Programom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2022 – 2023.**, a kroz *poglavlje 28. Zaštita potrošača i zdravlja* koje razmatra teme i pitanja podijeljena u dvije cjeline: zaštita potrošača i javno zdravlje. U cjelini javnog zdravlja prepoznata je i oblast kontrole duvana.

Oblast kontrole duvana biće prepoznata i u **Strategiji razvoja zdravstva**, strateškom dokumentu Ministarstva zdravlja koji je u trenutku usvajanja ovog dokumenta još uvijek u

fazi izrade. Istaknuće se značaj ulaganja napora za unapređenje ove oblasti, prepoznajući upotrebu duvana kao jednog od glavnih uzročnika za nastanak i razvoj nezaraznih bolesti.

Kao što je već pomenuto, **Okvirna konvencija o kontroli duvana (FCTC)** Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) predstavlja izuzetno značajan dokument za kontrolu duvana. SZO je predložila okvir od šest ključnih mjera za realizaciju odredbi Okvirne konvencije, poznatih pod skraćenim nazivom MPOWER. **Ovih šest mjera treba da predstavljaju opšte ciljeve Programa kontrole upotrebe duvanskih proizvoda u Crnoj Gori.** Pomenutih šest MPOWER mjera su:

- (M) Kontrola (eng. **Monitor**) politike upotrebe duvana i prevencije
- (P) Zaštita (eng. **Protect**) ljudi od izloženosti duvanskom dimu
- (O) Pružanje (eng. **Offer**) pomoći pri odvikavanju od pušenja
- (W) Upozoravanje (eng. **Warning**) ljudi na opasnost od duvana
- (E) Primjena (eng. **Enforce**) zabrane reklamiranja, promocije duvanskih proizvoda i sponzorstava duvanske industrije
- (R) Povećanje (eng. **Raise**) poreza na duvanske proizvode.²⁰

Uzimajući u obzir sve navedeno, kao i preporuke "Završnog izvještaja o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Programa za kontrolu i prevenciju nezaraznih bolesti u Crnoj Gori za period 2019 - 2021. godine", ali i prepoznajući potrebu za posebnim strateškim dokumentom koji će tretirati oblast kontrole upotrebe duvana, Ministarstvo zdravlja je pristupilo izradi ovog Programa.

Radna grupa za izradu ovog dokumenta bila je sastavljena od 11 članova/ca predstavnika/ca Ministarstva zdravlja, IJZCG, Ministarstva pravde, Ministarstva finansija, Uprave prihoda i carina i NVO Juventas. Radna izbalansiranost radne grupe nije bila u potpunosti moguća, jer je prioritet imala ekspertiza i nadležnost u ovoj oblasti.

Radna grupa imala je i eksternu podršku ekspertkinje psihijatrice Dr Smite N. Deshpande koju je obezbijedila SZO, na čemu ukazujemo posebnu zahvalnost.

Ekspertkinja je pripremila incijalnu verziju dokumenta, koju je radna grupa nakon toga adaptirala kako u pogledu aktivnosti, tako i u pogledu upodobljavanja sa Metodologijom za izradu i praćenje sprovođenja strateških dokumenata.

II OPIS STANJA KOJE ZAHTIJEVA RJEŠAVANJE

Dokazano je da je upotreba duvana jedan od najvažnijih faktora rizika za nastanak kardiovaskularnih i respiratornih bolesti, malignih kao i drugih hroničnih bolesti. Procjenjuje se da preko 8,7 miliona ljudi godišnje premine zbog duvana, od čega 1,2 milona zbog izlaganja nepušača duvanskom dimu. Ovakvo izlaganje, poznato i kao pasivno pušenje, naročito je štetno za djecu¹. Procjenjuje se da 65.000 djece godišnje u svijetu premine zbog izlaganja pasivnom pušenju. Upotreba duvana u trudnoći štetna je za plod. Mlade osobe koje puše vjerovatno će nastaviti sa pušenjem tokom cijelog života⁵, jer nikotin u duvanu stvara izrazitu zavisnost. Kada je riječ o pušenju među mladima, mora se naglasiti da ono nije samo zdravstveni rizik, nego su pušači u adolescenciji pod veći rizikom za kasniju upotrebu alkohola i ostalih droga, od nepušača. Duvan ugrožava i životnu sredinu. Uzgajanje, sušenje, proizvodnja, upotreba i odlaganje duvana - zagađuju životnu sredinu⁶. Stoga su planirane aktivnosti za ostvarenje ciljeva ovog dokumenta usmjerene na poboljšanje zdravlja stanovništva smanjenjem broja pušača, što za posljedicu ima i pozitivan uticaj na životnu okolinu, smanjenje emisije dima i otpadaka prouzrokovanih korišćenjem duvanskih proizvoda.

Kao što je pomenuto i u uvodu, Crna Gora je bila na dobrom putu da kreira snažnu politiku kontrole duvana. Prvi strateški dokument u ovoj oblasti bio je „Nacionalna strategija za kontrolu pušenja duvana” izrađen 2005. godine za koju izvještaj o sprovođenju nije rađen, pa nije moguće analizirati njene ostavarene učinke i nedostatke. Kasnije se oblast tretirala djelimično drugim dokumentima kao što je “Program za kontrolu i prevenciju hroničnih nezaraznih bolesti u Crnoj Gori 2019-2021”. U “Završnom izvještaju o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Programa za kontrolu i prevenciju nezaraznih bolesti u Crnoj Gori za period 2019 - 2021. godine” istaknuto je da je stanovništvo Crne Gore upoznato sa akcijama na eliminaciji i/ili redukciji faktora rizika i upražnjavanju zdravih životnih stilova koji predstavljaju protektivne faktore za zdravlje. Predstavnici Instituta za javno zdravlje bili su zastupljeni u medijima tokom cjelokupnog trajanja dokumenta, tako da je javnost bila upoznata sa aktivnostima iz Programa. U 2021. godini realizovano je 58 medijskih pojavljivanja na temu prevencije pušenja, štetne upotrebe alkohola, nezdrave ishrane, na temu gojaznosti i adekvatne fizičke aktivnosti. U dijelu preporuka istaknuto je da je potrebno nastaviti osnaživanje i/ili razvoj i unapređenje službi koje postoje ili su nedostajuće, a u cilju smanjenja obolijevanja i umiranja u Crnoj Gori od nezaraznih bolesti neophodno je nastaviti sa usvajanjem i implementacijom svih strateških, programskih i planskih dokumenta koja se odnose na prevenciju i kontrolu nezaraznih bolesti, jer samom prevencijom smanjuje se i opterećenje na budžet i umanjuju sredstva koja se izdvajaju za ove bolesti. Uzimajući u obzir preporuke ovog dokumenta, ali i prepoznajući potrebu za posebnim strateškim dokumentom koji će tretirati oblast kontrole upotrebe duvana, Ministarstvo zdravlja je pristupilo izradi ovog Programa.

- **Upotreba duvana među odraslima i mladima u Crnoj Gori uobičajena je i prihvaćena praksa**

Potrošnja duvana među odraslima i mladima u Crnoj Gori je visoka (40,7%, na osnovu istraživanja Instituta za društveno-ekonomska istraživanja objavljenog 2019).¹⁰ U izvještaju se navodi da se sa upotrebom duvana počinje rano (55,7% je počelo u dobi od 18-24 godine), ali da je svega 10,9% pokušalo da prestane tokom prethodne godine. Pušači u Crnoj Gori puše 19,7 cigareta dnevno, što spada u kategoriju visoke potrošnje.¹⁰ Pored toga, od 10 odraslih osoba, 9 dozvoljava upotrebu duvana u kući, čime nepušače u svom domu izlažu štetnom uticaju dima od pasivnog pušenja (39,5% je na taj način bilo izloženo). Nakon porasta cijena, 26,8% pušača promijenilo je obrazac potrošnje, od kojih 46% trajno.¹⁰

U Crnoj Gori se među pripadnicima odrasle populacije starosti od 15 do 64 godina, u poslednjoj deceniji, evidentira tendencija rasta prevalencije upotrebe duvanskih proizvoda. Prema Istraživanju o kvalitetu života, životnim stilovima i zdravstvenim rizicima stanovnika Crne Gore iz 2017. godine zastupljenost pušača u opštoj populaciji iznosi 35,4%, što je značajno više u odnosu na evropsku populaciju. Navedeno istraživanje je pokazalo da je još 17,1% populacije nekada tokom života koristilo duvanske proizvode, što znači da je samo 47,6% ili manje od polovine stanovnika tokom cijelog života apstiniralo od pušenja.

Među ženama u Crnoj Gori zabilježeno je 34,5% onih koji koriste duvanske proizvode, što je značajno više u poređenju i sa Evropom, a posebno sa svijetom. Pri tome, treba naglasiti da je u populaciji mlađih žena, starosti između 15 i 24 godine, prevalencija veća, za čak 1%, u odnosu na muškarce iste starosne dobi. Procjenjuje se da su promjene u vrijednostima i vjerovanjima usloveli promjene u stavovima kod crnogorskih žena, što je uslovalo i promjene u njihovom ponašanju.

Komplikacije su posebno opasne po zdravlje mladih osoba, a konzumiranje duvanskih proizvoda od strane odraslih je rizik za početak pušenja među mladima, što povećava rizik nastanka poremećaja zdravlja (dužina pušačkog staža i broj duvanskih proizvoda koji se koriste tokom dana u direktnoj su korelaciji sa rizicima po zdravlje korisnika).

Među šesnaestogodišnjacima, kako pokazuju podaci iz istraživanja ESPAD, u prethodnih 30 dana, cigarete je pušilo 17% učenika, pri čemu je bilo 14% djevojčica i 19% dječaka. Mladi uzrasta od 13-15 godine su upotrebljavali duvanske proizvode i to njih 9,9%. Među njima, 6,6% su činili pušači, a 40% je željelo da prestane sa pušenjem odmah, s tim što su mladi bez većih teškoća mogli sami da kupuju duvanske proizvode. Takođe, prema pomenutom istraživanju, 7% šesnaestogodišnjaka je koristilo elektronske cigarete u prethodnih 30 dana (10% dječaka, 4% djevojčica). U prethodnih 30 dana, svaki peti učenik konzumirao je nargilu (21%), a posmatrano po polovima, svaki četvrti dječak (25%) i skoro svaka šesta djevojčica (17%). Jedan od sto učenika probao je moist snuff u prethodnih 30 dana. Gotovo polovina (49%) je bila izložena duvanskom dimu kod kuće.¹¹ Mladi su bili izloženi oglašavanju kojim se obeshrabruje upotreba duvana (55,3%), ali su isto tako bili u prilici da u objektima prodaje vide materijal koji promovise upotrebu duvanskih proizvoda (47,7%). Vrlo je važno da promotivne poruke budu jasne, usmjerene, prilagođene ciljnoj populaciji, jer

kontradiktornim porukama se ne mogu edukovati mladi da ne upotrebljavaju duvan. Mnogi učenici nijesu bili upoznati sa štetnim posljedicama pasivnog pušenja (39,7%). Preporuka autora ovog istraživanja bila je da se uz pomoć posebno kreiranih obrazovnih programa među učenicima poveća svijest o štetnosti duvana. Dva istraživanja u Crnoj Gori ^{10, 11} ukazuju na potrebu da se za opšte stanovništvo, naročito za djecu i mlade, kreiraju medijske kampanje kojima bi se obeshrabrivala upotreba duvanskih proizvoda.

Stoga je ključno preduzeti odgovarajuće mjere za sprječavanje upotrebe svih nikotinskih proizvoda kod djece, adolescenata i mladih odraslih osoba. Takođe, sve više istraživanja pokazuje da adolescenti koji prethodno nijesu koristili cigarete, a upotrebljavaju elektronske cigarete, bezdimne duvanske proizvode ili nargile, značajno povećavaju rizik upotrebe drugih duvanskih proizvoda.

- **Nedovoljno istraživanja**

GYTS je istraživanje koje se radi po međunarodno usvojenoj i jedinstveno prilagođenoj metodologiji (Svjetska zdravstvena organizacija (SZO), Američki Centar za kontrolu i prevenciju bolesti (CDC) i Kanadsko udruženje javnog zdravlja (CPHA)) se realizuje u svim zemljama članicama SZO i podaci se koriste u cilju komparacije u prostoru i vremenu. Crna Gora se pridružila GYTS timu 2003. godine i kontinuirano je, u skladu sa preporučenim vremenskim razmacima sprovodila istraživanja među mladima, starosti od 13 do 15 godina. Međutim, poslednje istraživanje je rađeno 2017. godine i do sada nisu definisani izvori finansiranja za novo istraživanje, koje je trebalo biti realizovano još u 2021. godini. Time se narušio vremenski slijed istraživanja koji je preciziran usvojenom metodologijom. Osim toga, metodologija GYTS istraživanja podrazumijeva i ispitivanje prevalencije upotrebe novih duvanskih proizvoda u gore navedenoj ciljnoj grupi, što bi bio značajan resurs za kreiranje budućih politika promocije nepušenja, prevencije i tretmana pušenja. Ovaj tip istraživanja sproveden je u velikom broju Evropskih zemalja i ukazuje na rastući problem i zabrinutost zbog povećane upotrebe i pristupa mladih elektronskim cigaretama.

Globalnu anketu studenata zdravstvenih profesija (GHPSS) razvili su SZO, CDC i CPHA, 2004. godine, s ciljem prikupljanja podataka o upotrebi duvana i kreiranje obrazaca postupanja u oblasti savjetovanja o prestanku pušenja među zdravstvenim radnicima, odnosno među studentima medicinskih grana fakulteta (medicina, stomatologija, farmacija, fakulteti za medicinske sestre), koji se pripremaju za rad u oblasti zaštite zdravlja. Praćenje upotrebe duvana među pružaocima zdravstvenih usluga je od posebnog interesa u području generalnog nadzora nad upotrebom duvana, jer su oni odgovorni za praćenje i evidentiranje upotrebe duvana među korisnicima zdravstvenih usluga, za informisanje i edukaciju javnosti o aspektima upotrebe duvana (posebno vezano za rizike upotrebe po zdravlje), za sprovođenje mjera odvikavanja od upotrebe duvana, tretmana, kao i kontinuirano predstavljanje opasnosti od izloženosti duvanskom dimu. Osim toga, pružaoci zdravstvenih usluga predstavljaju uzore ponašanja u zajednici (naročito izabrani doktori, zbog posebnog

odnosa sa korisnicima), što ih obavezuje da kreiraju obrasce ponašanja koji su usklađeni sa zdravljem. Stoga se preporučuje da se i ovo istraživanje sprovede u Crnoj Gori.

Takođe, u narednom periodu se preporučuju za realizaciju i istraživanja iz oblasti kontrole duvana među ostalim populacionim grupama, kao što je:

Globalna anketa o pušenju duvana (GATS) kod nas do sada nije rađena, a predstavlja nacionalno reprezentativnu anketu domaćinstava i prvi put je pokrenuta u februaru 2007. godine kao nova komponenta tekućeg Globalnog sistema za nadzor duvana (GTSS). GATS omogućava zemljama da prikupe podatke o upotrebi duvana kod odraslih i ključnim mjerama kontrole duvana. Rezultati GATS-a pomažu zemljama u formulisanju, praćenju i implementaciji efikasnih intervencija kontrole duvana (kompetentnih politika), a zemlje su u mogućnosti da uporede rezultate svojih istraživanja sa rezultatima iz drugih zemalja. GATS je važan alat za pomoć zemljama u podršci WHO MPOWER. GATS je implementiran u velikom broju zemalja sa niskim i srednjim dohotkom, koje su prepoznate s najvećim opterećenjem upotrebe duvana i pokriva sljedeće teme: rasprostranjenost upotrebe duvana (cigarete i svi ostali evidentirani duvanski proizvodi), pasivne izloženosti duvanskom dimu, kreiranje politike kontrole duvana, odvikavanje od upotrebe, uticaj na informisanje i znanje, stavove i percepcije, pasivna izloženost, značaj uticaja medija i ekonomski efekti upotrebe duvana.

- **Teret bolesti povezanih sa upotrebom duvana u Crnoj Gori**

S obzirom da su obrasci ponašanja, kada je riječ o upotrebi duvanskih proizvoda, neusklađeni sa zdravljem, razumljivo je da se komplikacije upotrebe duvanskih proizvoda javljaju u sve ranijoj životnoj dobi.

Prema procjenama GLOBOCAN-a za 2020. godinu, u Crnoj Gori dobno standardizovana stopa obolijevanja od raka pluća iznosila je 39,7/100 000 stanovnika (61,2/100 000 stanovnika za muškarce i 21,1/100 000 stanovnika za žene).

Kod muškaraca rak pluća zauzima prvo mjesto u strukturi obolijevanja i umiranja od svih malignih bolesti, a kod žena rak pluća zauzima treće mjesto u strukturi obolijevanja a drugo mjesto u strukturi umiranja.

Incidencija raka grkljana (koji je povezan sa upotrebom duvana) kod muškaraca iznosi 12,9/100 000 i zauzima 5. mjesto u strukturi obolijevanja od malignih bolesti, prema procjenama GLOBOCAN-a za 2020.

Akutne respiratorne bolesti koje su dominantne na rang listi morbiditeta u populaciji su takođe povezane sa upotrebom duvana.

- **Nedovoljno preventivnih aktivnosti i servisa za smanjenje štetnih posljedica pušenja i pružanje podrške za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda**

Promocija nepušenja i prevencija pušenja se realizuje kroz aktivnosti koje organizuju zaposleni u Centru za promociju zdravlja IJZCG i zaposleni u domovima zdravlja koji koordiniraju aktivnostima u Savjetovalištim za mlade (koji egzistiraju u okvirima centara za prevenciju svih domova zdravlja). Pomenute aktivnosti se ne realizuju kontinuirano (po specifičnim programima). U okvirima redovnih školskih, dodiplomskih i poslijediplomskih kurikuluma nisu sadržane teme koje se vezuju za kontrolu duvana, čak i onih koji se namijenjene za pripremu budućih profesija iz domena očuvanja i unaprijeđenja zdravlja. Uključivanje navedenih tema u školske programe obezbjeđuje sticanje znanja i vještina za kompetentno učešće pružalaca zdravstvenih usluga u aktivnostima kontrole upotrebe duvanskih proizvoda.

Programi odvikavanja od pušenja za mlade se realizuju već 15 godina u savjetovalištim za mlade (pri domovima zdravlja), a sprovode ga edukovani realizatori u skladu sa specifično definisanim smjernicama. Evaluacija rada savjetovališta se vrši u IJZCG, na osnovu posebno kreiranih izvještajnih obrazaca, koje dostavljaju medicinske sestre, koje su sistematizovane za rad u ovim savjetovalištim. Svake godine se, na osnovu prispjelih obrazaca kreiraju izvještaji, koji bi mogli da posluže za kreiranje politika vezanih za promociju zdravlja i prevenciju bolesti. Međutim, problem je u tome što mladi ljudi na početku preuzimanja određenih obrazaca ponašanja postupaju u skladu sa karakteristikama faze prekontemplacije, što podrazumijeva da ne razmišljaju o efektima sopstvenog ponašanja, te se, još uvijek kod njih, nije javila želja za učešće u mjerama odvikavanja od pušenja. Stoga je i razumljiva nezainteresovanost mladih za korišćenje usluga savjetovališta za mlade, uz postojanje straha da će biti prepoznati i da će njihovi roditelji biti upoznati sa njihovim pušačkim statusom. U skladu sa navedenim, razumljivo je da sprovodioci usluga u značajno većoj mjeri realizuju aktivnosti promocije nepušenja među mladima, nego mjera odvikavanja. Bilo bi od višestruke koristi da se postojeći programi reorganizuju u smislu primjene savremenih metoda za smanjenje upotrebe duvanskih proizvoda među mladima, s posebnim akcentom na novije duvanske proizvode čija su ciljna grupa zapravo mladi.

Tokom 2021. godine u svim savjetovalištim za mlade u Crnoj Gori realizovano je 91 radionica, sa 1121 polaznikom (od čega 501 muškarac i 620 žena), a istovremeno je evidentirano 46 individualnih posjeta. Zapažena je tendencija smanjivanja broja ostvarenih usluga u ovim organizacionim jedinicama domova zdravlja, zbog čega je važno kontinuirano pratiti trendove prevalencije korišćenja, ali i raditi na inoviranju programa i proširivanju ingerencija pružalaca za sprovođenje aktivnosti kontrole upotrebe duvanskih proizvoda.

Savremena iskustva pokazuju da kratka savjetovanja od strane izabranih doktora uspješno utiču na modifikaciju ponašanja i usvajanje nepušenja kao sastavnog dijela zdravog

stila života. Tokom 2021. godine, pod pokroviteljstvom SZO, sprovedena je obuka za određeni broj izabranih doktora za odrasle na temu sprovođenja kratkih intervencija u cilju odvikavanja od upotrebe duvanskih proizvoda. Zdravstvene ustanove i domovi zdravlja trebalo bi da obuče i osposobe svoje osoblje kako bi stekli znanje i vještine za primjenu odgovarajućih tehnika namijenjenih pacijentima koji žele da prestanu sa pušenjem, kao i da prepoznaju kada je potrebno uključiti dodatne metode odvikavanja od pušenja, kao što je zamjenska nikotinska terapija i medikamente za prestanak pušenja.

Isto tako, potrebno je razmotriti i sprovoditi aktivnosti u cilju smanjenja štetnih posljedica pušenja.

- **Neophodno je da se zakonske odredbe osnaže i prošire**

Kao što je već pomenuto u uvodnom dijelu, oblast duvanskih proizvoda regulisana je Zakonom o duvanu i Zakonom o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda, s ciljem obezbjeđivanja.

- **Okruženja bez dima:** Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda ograničava pušenje u radnom i javnom prostoru, kao i izlaganje drugih lica sekundarnom duvanskom dimu. U radnom, odnosno javnom prostoru dozvoljeno je pušenje samo u prostoriji koju vlasnik, odnosno korisnik tog prostora odredi isključivo za pušenje i na kojoj istakne oznaku da je u toj prostoriji pušenje dozvoljeno.
- **Zdravstvenih upozorenja na pakovanjima cigareta:** Trenutno zdravstvena upozorenja na crnogorskom jeziku prekrivaju 30% prednje i 40% zadnje strane pakovanja duvanskih proizvoda. Međutim, treba razmotriti mogućnost da se uvedu generička pakovanja duvanskih proizvoda (bez ikakvih oznaka).
- **Zabrane reklamiranja, promocije duvanskih proizvoda i sponzorstva duvanske industrije:** Reklamiranje na prodajnim mjestima koje mladi često imaju priliku da vide¹⁰ i dalje je prisutno. Duvanski proizvodi i dalje se pojavljuju na TV-u i u filmovima.

Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda poslednji put je revidiran 2019. godine. Kontrolu upotrebe duvanskih proizvoda na terenu tj. primjenu ovog zakona vrši Uprava za inspeksijske poslove, i pored zdravstveno-sanitarne inspekcije, kontrolu vrše i tržišna i turistička inspekcija i nadležnosti su podijeljene tako da zdravstveno-sanitarna inspekcija kontroliše upotrebu duvanskih proizvoda u svim javnim prostorima. Tržišna inspekcija je nadležna za kontrolu prodaje duvanskih proizvoda maloljetnicima, samo prisustvo duvanskih proizvoda na tržištu u smislu da li imaju svu neophodnu dokumentaciju i td, dok je turistička inspekcija zadužena za kontrolu poštovanja zabrane upotrebe duvana u zatvorenom prostoru u ugostiteljskim objektima. **Međutim, kako su se na tržištu pojavili novi duvanski proizvodi, koji su prije svega lako dostupni a i opasni po mlade, neophodno je pristupiti izmjeni/dopuni Zakona o duvanu i Zakona o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda. Preporuka je da se izmjene zakona kreću**

u pravcu kojim će se omogućiti da svi novi duvanski proizvodi budu nedostupni maloljetnicima, kao što je regulisano i u mnogim zemljama EU.

- **Cjenovna pristupačnost duvanskih proizvoda**

Prema pomenutom izvještaju Svjetske banke iz 2019. godine, cjenovna pristupačnost duvanskih proizvoda nije se značajno promijenila još od 2013. godine u odnosu na prihode domaćinstva i inflaciju, s izuzetkom 2017. godine, kada su bili nešto manje pristupačni. Slično tome, akcize na tečnost za elektronske cigarete takođe su bile veoma visoke (2017), te je po mišljenju Svjetske banke¹ neophodno dalje djelovati kako bi se razradila struktura poreza. Budući da od cijene duvanskih proizvoda zaista i zavisi želja pušača da prestanu da puše, ovaj faktor je značajan indikator. Ako cijene duvanskih proizvoda budu pristupačne, manji broj ljudi će imati želju da prestane sa pušenjem.

Jedna studija rađena na raspoloživim podacima iz Crne Gore uz pomoć kompjuterske simulacije pokazala je da bi se mjerom povećanja poreza onako kako je savetovala SZO smanjio broj novooboljelih i smrtnost, ali i dovelo do značajnog povećanja prihoda. Tokom narednih 20 godina, ovakvo povećanje poreza dovelo bi do značajnih ušteda kroz smanjenje troškova zdravstvene zaštite i kroz smanjenje odsustvovanja radnika sa posla.¹⁶

Takođe, ovo povećanje bi pomoglo Crnoj Gori da ostvari potcilj smanjenja pušenja kod odraslih za 30% do 2025. godine.

- **Proizvodnja, prodaja i potrošnja duvanskih proizvoda**

Od 2020. godine Crna Gora više ne proizvodi cigarete. Godišnji promet cigareta mijenjao se svake godine u periodu od 2008. do 2016. Isto tako, odnos uvoza i izvoza cigareta mijenjao se svake godine od 2017. godine.

- **Prihodi od poreza na cigarete**

Od 2007. do 2011. godine s porastom akciza došlo je i do porasta prihoda sa 4 na 44 miliona eura. U periodu od 2012. do 2015. godine, došlo je do pada prodaje, stope akciza bile su manje, pa stoga ni prihodi nijesu značajno porasli. Prihodi su se zapravo smanjili na 40,63 miliona eura 2018. godine.

Manje promjene akciza neće značajno smanjiti cjenovnu pristupačnost cigareta do 2025. godine, navodi se u pomenutom izvještaju Svjetske banke. Čak i 2025. godine, akcize u Crnoj Gori biće mnogo niže od sadašnjih minimalnih stopa u EU, ukoliko se isti trend nastavi. Ukoliko se upotreba cigareta i dalje bude smanjivala, budžetski prihodi od akciza se onda neće značajnije uvećavati.

- **Procjena potreba:**

SZO je 2021. godine sprovela Procjenu potreba za kontrolom duvana u Crnoj Gori. U procjeni su istaknuta tri prioriteta:

1. Na potrebu za servisima koji pružaju podršku u odvikavanju od upotrebe duvana nije u potpunosti odgovoreno (broj pušača koji žele da prestanu sa upotrebom duvana prevazilazi broj dostupnih servisa koji pružaju podršku u tome). To znači da je neophodno imati mnogo veći broj besplatnih i javno dostupnih servisa za podršku odvikavanju, ali i medikamentata za odvikavanje, te značajniji razvoj kapaciteta na nivou primarne zdravstvene zaštite za pružanje učinkovitih savjetodavnih usluga u svrhe odvikavanja od upotrebe duvana.
2. Strateški dokument za kontrolu duvana treba izraditi uz aktivno učešće svih nadležnih ministarstava u Vladi i javnosti.
3. Ilegalnu trgovinu duvanskim proizvodima treba kontrolisati do njenog iskorjenjavanja i to ulaganjem napora širom zemlje, u saradnji sa različitim regionalnim i pod-regionalnim grupama.

- **Redovno praćenje i evaluacija**

Prikupljanje i analiza podataka, kao i izvještavanje na osnovu medicinske evidencije treba da budu sveobuhvatniji kako bi se omogućilo brzo odlučivanje i formulisanje politika.⁹ Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda u članu 24 definiše maksimalno dozvoljeni nivo (maksimalni nivo emisije) supstanci u duvanskom proizvodu, u članu 26 definiše metode, a u članu 27 zahtijeva da laboratorija bude akreditovana. Takođe u članu 39 Zakonom je definisano da IJZCG vrši analize aditiva - za šta sve laboratorija nije opremljena niti ima uspostavljene akreditovane metode.

Dobijeni podaci iz mnogih studija ukazuju da su toksični nivoi metala u krvi mnogo veći kod pušača nego kod nepušača, što može dovesti do pojave različitih bolesti kao što je krvni pritisak, kardiovaskularne bolesti, Alchajmerova bolest i kancer prostate. U Crnoj Gori do sada nije rađena ni jedna studija o sadržaju kontaminanata u humanim uzorcima koji se mogu naći u cigaretama i dimu cigareta, kao ni zdravstvena procjena rizika u pojedinim populacionim grupama, na osnovu koje bi se mogla uspostaviti direktna konekcija između pušenja i pojave bolesti.

Na globalnom nivou, prevalencija pušenja, kao i prodaja cigareta je smanjena, što nimalo ne ohrabruje imajući u vidu da je duvanska industrija plasirala nove proizvode, kao što su elektronske cigarete i proizvodi koji zagrijavaju duvan. Novi duvanski proizvodi igraju važnu ulogu u širenju tržišta među korisnicima nikotina, sa povećanim rizikom za stvaranje zavisnosti, naročito među djecom i adolescentima. Djeca i adolescenti koji koriste elektronske proizvode su u dvostruko većem riziku da počnu da koriste i klasične duvanske proizvode.

Iako duvanska industrija reklamira nove duvanske proizvode kao manje štetne ili kao sredstvo za odvikavanje od pušenja ili proizvodi „sa smanjenim rizikom“, stav SZO je da one ipak imaju negativan uticaj na zdravlje, stvaraju zavisnost i da su štetne kao i drugi duvanski proizvodi. Emisije gasova elektronskih cigareta obično sadrže nikotin i druge toksične materije koje su štetne za korisnike. Naročito su u riziku djeca i adolescenti, jer nikotin ima štetne

uticaje na razvoj mozga i dovodi do poremećaja učenja i anksioznosti. Dodatnu opasnost predstavljaju fizičke povrede od opekotina zbog kvarova, kao i trovanje djece otrovnim tečnostima iz elektronske cigarete. Poseban izazov predstavlja istovremena upotreba različitih vrsta duvanskih proizvoda npr. kombinovanje klasičnih cigareta i elektronskih cigareta, upotreba nargile kao i upotreba bezdimnih duvanskih proizvoda.

Zbog pojave novih duvanskih proizvoda na tržištu i sve veće upotrebe novih duvanskih proizvoda (elektronske cigarete, kao i duvanski proizvodi koji ne sagorijevaju), naročito kod mladih ljudi, potrebno je planirati i sprovesti reprezentativna nacionalna istraživanja u Crnoj Gori u populaciji odraslih kao i među mladim ljudima, kako bi se utvrdila učestalost i percepcija o bezbjednosti upotrebe novih elektronskih proizvoda među ženama i muškarcima, kao i znanja i stavovi o uticaju na zdravlje. Istraživanja o upotrebi elektronskih cigareta među mladima, prema GYTS metodologiji, sprovedena su u velikom broju Evropskih zemalja ukazuju na rastući problem i zabrinutost zbog povećane upotrebe i pristupa mladih elektronskim cigaretama.

SZO je u posljednjem izvještaju navela da je neophodno da mehanizmi kontrole upotrebe elektronskih proizvoda budu uključeni u sveobuhvatni pristup kontrole duvana i duvanskih proizvoda, kroz implementaciju MPOWER mjera.

Preporuke iz Izvještaja Svjetske banke o situaciji u Crnoj Gori, 2019¹

- Usvojiti adekvatnu politiku oporezivanja duvanskih proizvoda koja će moći da smanji upotrebu, a ipak poveća prihode od duvanskih proizvoda.
- Povećati određene akcize za određeni iznos na godišnjem nivou bez smanjenja stope poreza na dodatu vrijednost.
- Povećavati akcize na sve druge duvanske proizvode, uključujući nove proizvode i one u razvoju, i to svake godine.
- Iskoristiti pozitivno iskustvo drugih zemalja.
- Izraditi mehanizam za nadzor upotrebe duvana i redovno praćenje i uključiti relevantna pitanja iz Globalnog istraživanja o upotrebi duvana kod odraslih² i Globalnog istraživanja o upotrebi duvana kod mladih³, kao i prodaju legalnog i ilegalnog duvana, cijene i druge indikatore.
- Usvojiti Protokol uz FCTC o iskorjenjivanju ilegalne trgovine duvanskim proizvodima⁴ kako bi se iskorijenilo krijumčarenje duvanom i druge vrste ilegalne prodaje duvana. (Protokol je usvojen)

Na osnovu analize stanja proizašle su sljedeće preporuke:

- Osnovati Nacionalnu komisiju za kontrolu duvana pri Ministarstvu zdravlja koja će biti zadužena za praćenje i sprovođenje propisa i politike kontrole duvana.
- Pratiti normativna dokumenta kojima se reguliše upotreba duvanskih proizvoda i inicirati definisanje i usvajanje novih u skladu s promjenama u stavljanje u promet novih duvanskih proizvoda.
- Revidirati i sprovesti cjenovnu (poresku i akciznu) politiku za duvanske proizvode kako bi se ograničila njihova upotreba i povećali prihodi.
- Kontinuirano sprovesti programe informisanja šire javnosti, s posebnim akcentom na mlade ljude, o štetnosti upotrebe duvanskih proizvoda kako nepušači ne bi postali pušači i kako bi pušači prestali da puše.
- Sprovesti obuku za zdravstvene radnike iz oblasti kratkih intervencija u svrhe odvikavanja pacijenata od pušenja, redovnog vođenja zdravstvene evidencije o pušačima i sticanja savjetodavnih preventivnih vještina.
- Zabraniti upotrebu duvanskih proizvoda na svim javnim mjestima bez izuzetka, pratiti primjenu novčanih kazni za kršenje propisa i obeshrabrivati upotrebu duvana kod kuće.
- Uključiti edukaciju o štetnosti duvana i odvikavanju od pušenja u nastavne planove i programe škola i drugih obrazovnih ustanova, a posebno kreirati edukativne programe za buduće zdravstvene radnike. Neophodno je unaprijediti kurikulume dodiplomskih studija zdravstvenog usmjerenja i poboljšati formalnu obuku budućih zdravstvenih radnika o štetnim efektima duvana i duvanskih proizvoda na zdravlje.
- Pratiti primjenu zabrane reklamiranja i promocije duvanskih proizvoda, kao i sponzorstava duvanske industrije, direktno ili preko zastupnika duvanskih proizvoda i sprovesti odgovarajuću kaznenu politiku.
- Uspostaviti i ojačati laboratorijske kapacitete za testiranje duvanskih proizvoda u skladu sa zakonima.
- Spovoditi naučna istraživanja o upotrebi novih duvanskih proizvoda.
- Sprovesti procjenu zdravstvenog rizika stanovništva na osnovu podataka dobijenih iz humanog biomonitoringa.
- Uspostaviti održivi izvor finansiranja za kontinuirana istraživanja (opšte populacije i vulnerabilnih grupa) po definisanim rokovima prevalencije i ponašanja u vezi sa upotrebom duvanskih proizvoda.

U tabeli ispod prikazan je grafički presjek MPOWER mjera i nadležnih institucija za njihovo sprovođenje:

		Nacionalna komisija	Ministarstvo zdravlja	Ministarstvo prosvjete	Ministarstvo finansija	Druga resorna ministarstva	Carine i akcize	NVO	Organizacije zdravstvenih radnika	Institut za javno zdravlje	Ministarstvo unutrašnjih poslova
	MPOWER mjera										
1	Praćenje politika upotrebe duvana i povezanih politika	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2	Uključivanje vladinih organa za sprovođenje zakona i civilno društvo u ulogu nadzornog organa za kontrolu duvana, edukaciju i kršenje propisa	✓	✓					✓			✓
3	Zaštita stanovništva od duvanskog dima	✓	✓	✓				✓		✓	
4	Zaštita stanovništva od štetnog uticaja duvana	✓								✓	✓
5	Informisanje stanovništva o štetnom uticaju duvana	✓	✓	✓				✓	✓	✓	✓
6	Obezbeđivanje pomoći u odvikavanju od upotrebe duvana	✓	✓					✓	✓	✓	
7	Upozorenja stanovništva o opasnostima od duvana	✓	✓	✓		✓		✓			✓
8	Označavanje duvanskih proizvoda kao opasnih po zdravlje	✓	✓	✓				✓			
9	Sprovođenje zabrana reklamiranja, promocije duvana i sponzorstva duvanske industrije na svim javnim događajima	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓
10	Povećanje poreza na duvan	✓			✓	✓					
11	Zabrana ilegalne trgovine duvanskim proizvodima	✓				✓					✓
12	Osnivanje Nacionalnog fonda za kontrolu duvana	✓			✓	✓					
13	Smanjenje dostupnosti jeftinih cigareta	✓				✓	✓				✓
14	Zaštiti kontrolu duvana od upliva komercijalnih interesa duvanske industrije	✓									✓
15	Istraživanja o štetnosti duvana, najboljim načinima sprovođenja kontrole duvana	✓	✓							✓	
16	Praćenje i ocjena uspjeha različitih mjera kontrole duvana	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

- **SWOT analiza**

Pri izradi ovog dokumenta primijenjena je i SWOT analiza stanja u Crnoj Gori, kojom su prepoznate prednosti, slabosti, mogućnosti i prijetnje.

MOGUĆNOSTI (OPPORTUNITIES)

Mala populacija u kojoj se efikasno mogu uspostaviti mehanizmi kontrole duvana;
U kratkom periodu se vide efekti primjene mjera za javno zdravlje;
Postojanje kadrova za doedukaciju;
Postojanje savjetovališta u kojima se mogu realizovati programi odvikavanja od pušenja;

PRIJETNJE (THREATS)

Pušenje je društveno prihvatljiv oblik ponašanja;
Nedekvatna percepcija pušenja kao bolesti zavisnosti;
Nedovoljan broj profesionalaca;
Kurativno usmjeren sistem zdravstvene zaštite;
Laka dostupnost duvanskih proizvoda;

PREDNOSTI (STRENGTHS)

Postojanje normativne osnove;
Posvećenost donosioca odluka;
Postojanje podataka iz istraživanja ESPAD, GYTS i GPS;

SLABOSTI (WEAKNESSES)

Visoka prevalencija upotrebe duvanskih proizvoda u opštoj populaciji, među ženama i mladima;
Nepostojanje sigurnih i održivih izvora finansiranja;
Nepotpuna implementacija normativnih akata;
Nepostojanje kontinuiranog slijeda istraživanja;
Nepostojanje podataka iz humanog biomonitoringa;

III OPERATIVNI CILJEVI I INDIKATORI UČINKA

SZO je predložila okvir od šest ključnih mjera za realizaciju odredbi Okvirne konvencije. Poznate pod skraćenim nazivom MPOWER, ovih šest mjera predstavljale su smjernicu u postavljanju ciljeva ovog Programa. Operativni ciljevi i prateći indikatori učinka prikazani su u tabeli ispod.

Tabela: Operativni ciljevi i prateći indikatori učinka

Operativni cilj 1: Ojačan upravljački okvir multisektorske kontrole duvana	Indikator učinka: Broj izvještaja sa preporukama Nacionalne komisije za kontrolu duvana
Operativni cilj 2: Povećana dostupnost informacija na temu štetne upotrebe duvanskih proizvoda	Indikator učinka: Broj aktivnosti sa ciljem informisanja na temu štetne upotrebe duvanskih proizvoda
Operativni cilj 3: Omogućeno kreiranje politika zasnovanim na dokazima i monitoring sporovođenja ciljanih aktivnosti na kontroli duvana	Indikator učinka: Broj realizovanih istraživanja
Operativni cilj 4: Unapređenje zdravstvenog sektora u oblasti pružanja podrške za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda	Indikator učinka: Broj učesnika u programima odvikavanja od upotrebe duvanskih proizvoda
Operativni cilj 5: Unapređenje pravnog okvira sa ciljem jačanja kontrole duvana	Indikator učinka: Regulativa u oblasti duvanskih proizvoda

IV AKTIVNOSTI ZA SPROVOĐENJE OPERATIVNIH CILJEVA

U narednom tekstu opisane su aktivnosti za sprovođenje operativnih ciljeva:

1. Prva planirana aktivnost je osnivanje Nacionalne komisije za kontrolu duvana (NCTC). Ovo tijelo na visokom nivou treba ne samo da se kvartalno sastaje već da obezbijedi redovnu i nesmetanu komunikaciju među svojim članovima. Članovi treba da budu iz svih sektora koji se bave pitanjima kontrole duvana, ali na čelu NCTC-a treba da bude Ministar zdravlja.

NCTC-u će biti potreban i stalni sekretarijat koji će voditi računa o tekućim pitanjima, izvještavati o novim duvanskim proizvodima u kontekstu regulative i kontrole, voditi evidenciju o primjeni postojećih propisa, žalbama, izvještajima inspekcije, itd.

NCTC će biti odgovoran za sve MPOWER mjere.

1. NCTC će prvenstveno biti odgovoran za sprovođenje svih aspekata Programa, kroz povezivanje sa odgovarajućim ministarstvima.
 2. Takođe će uspostaviti saradnju sa stranim agencijama odgovornim za kontrolu duvana u svojim zemljama.
 3. NCTC će se redovno sastajati i predstavljati svoje nalaze nadležnima u zemlji.
 4. NCTC će nadgledati i procjenjivati opasnosti od novih duvanskih/nikotinskih proizvoda, upozoravati nadležne i javnost na njih i preduzimati korake za kontrolu takvih opasnosti po zdravlje građana.
 5. NCTC će saradivati sa organizacijama civilnog društva i uključiti njihove stručne kapacitete i saradnike u proces kontrole duvana.
 6. NCTC će biti organ koji koordiniše aktivnostima izdavanja i procjene efikasnosti upozorenja na pakovanju duvanskih proizvoda, upozorenja za pitanja od značaja za javno zdravlje, itd.
 7. NCTC-u treba dati ovlašćenje da bira nove partnere u izvršavanju svojih zadataka na najbolji mogući način.
2. Planira se iniciranje izmjena i izmjena univerzitetskih kurikuluma i programa zdravstvenog usmjerenja u dijelu da se prošire temama o štetnim efektima duvana i duvanskih proizvoda na zdravlje. Osim toga, planirano je sprovođenje edukacije nastavnika iz 20 osnovnih i 10 srednjih pilot škola, a zatim i sprovođenje monitoringa i evaluacije efekata primjene programa u pilot školama. Organizovaće se kampanje i takmičenja u školama za borbu protiv upotrebe duvanskih proizvoda u saradnji sa lokalnom zajednicom (sportom protiv dima, likovni i literalni konkursi, kvizovi, ekopatrole; naučno istraživački radovi...).
 3. Kako bi se promovisale aktivnosti ovog Programa i kako bi se uticalo na širu javnost u cilju promocije nepušenja i prevencije pušenja planirana je priprema i sprovođenje plana aktivnosti informisanja šire javnosti o štetnim efektima upotrebe duvana. Predlaže se da

informisanje bude u vidu medijskih objava, gostovanja stručnjaka, infografika na društvenim mrežama i sl. Poželjno je da se svi relevantni resori uključe u komunikacionu kampanju.

4. Planirana je izrada nove baze podataka na način što će se kreirati posebna podkategorija na nekom od Vladinih portala, koja će sadržati sve informacije i novosti u oblasti kontrole duvana i duvanskih proizvoda.
5. Planirano je sprovođenje 2 istraživanja i to: 1) Naučno istraživanje o upotrebi duvanskih proizvoda – GYTS, s posebnim akcentom na upotrebu novih duvanskih proizvoda i 2) istraživanje Globalna anketa studenata zdravstvenih profesija (GHPSS). Istraživanjima će koordinirati IJZCG.
6. Planirano je osnivanje Akreditovane laboratorije za ispitivanje bezbjednosti duvanskih proizvoda pri IJZCG. Prije svega, neophodno je izvršiti nabavku opreme za akreditovanu laboratoriju. Nakon osnivanja i nabavke opreme laboratorija će započeti sprovođenje procjene zdravstvenog rizika stanovništva na osnovu podataka dobijenih iz humanog biomonitoringa. Takođe, laboratorija će nakon svake izvršene procjene informisati javnost o toksičnim sastojcima duvana i emisiji iz duvanskih proizvoda.
7. Ministarstvo zdravlja je, u saradnji sa domovima zdravlja i IJZCG, planiralo da pokrene sprovođenje *Pilot programa za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda putem kratkih intervencija*, koji će sprovoditi timovi izabranih ljekara pri domovima zdravlja. Timovi su 2021. godine edukovani na ovu temu. Ljekari će nakon sprovedene intervencije unositi u informacioni sistem podatke o istoj. Međutim, tokom edukacije ljekara nije definisana metodologija za evaluaciju realizacije *Pilot programa za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda putem kratkih intervencija*, pa se ona planira izraditi i sprovoditi u narednom periodu.
8. Planirano je jačanje centara za odvikavanje od pušenja u postojećim objektima zdravstvene zaštite i primjena učinkovitih, zasnovanih na dokazima, intervencija za prestanak pušenja, koje se sastoje od kombinacije bihejvioralne terapije i farmakološkog tretmana. Planira se izrada *Programa za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda* koji će se sprovoditi u savjetovalištimu pri domovima zdravlja, edukacija ljekara koji će ga sprovoditi, a zatim i sprovođenje monitoringa i evaluacije sprovođenja istog.
9. Planirano je formiranje radnih grupa pri nadležnim ministarstvima koje će raditi na izradi predloga za izmjene/dopune Zakona o duvanu i Zakona o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda.

Finansijski okvir za sprovođenje Programa

Metodologija koja je korišćena prilikom obračuna finansijskih izdataka je metoda procjene kao i prethodnih iskustava nosioca aktivnosti i iskustva zemalja regiona koji imaju sličan Akcioni plan. Potrebno je izdvajanje finansijskih sredstava u ukupnom iznosu od 805.000,00€. Sredstva je potrebno obezbijediti iz redovnog budžeta zdravstvenog sistema Crne Gore i donacija, od čega su eke već odbrene za 2023. godinu.

Neće se ostvariti prihodi za budžet Crne Gore u kratkom roku, ali u dužem periodu svakako hoće, jer su sredstva koja su potrebna neznatna u odnosu na koristi koje proizilaze iz poboljšanja zdravlja stanovništva, pa će samim tim biti koristi za Državni budžet.

Detaljnije o planiranim aktivnostima i indikatorima rezultata, nadležnim ustanovama, rokovima za realizaciju aktivnosti i budžetu biće predstavljeno u Akcionom planu.

U tabeli ispod prikazan je potreban iznos sredstava po operativnim ciljevima za svaku godinu:

	2023	2024	2025	Ukupno
Operativni cilj 1: Ojačan upravljački okvir multisektorske kontrole duvana	0	10.000,00e	10.000,00e	20.000,00e
Operativni cilj 2: Povećana dostupnost informacija na temu štetne upotrebe duvanskih proizvoda	12.000,00e	37.000,00e	16.000,00e	65.000,00e
Operativni cilj 3: Omogućeno kreiranje politika zasnovanim na dokazima i monitoring sporovođenja ciljanih aktivnosti na kontroli duvana	440.000,00e	145.000,00e	110.000,00e	695.000,00e
Operativni cilj 4: Unapređenje zdravstvenog sektora u oblasti pružanja podrške za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda	0	10.000,00e	10.000,00e	20.000,00e
Operativni cilj 5: Unapređenje pravnog okvira sa ciljem jačanja kontrole duvana	5000,00e	0	0	5000,00e
Ukupno:	457.000,00e	202.000,00e	146.000,00e	805.000,00e

V OPIS AKTIVNOSTI NADLEŽNIH ORGANA I TIJELA ZA PRAĆENJE REALIZACIJE PROGRAMA

Primjenu Programa kontrole upotrebe duvanskih proizvoda u Crnoj Gori i praćenje njegovog sprovođenja će koordinisati Ministarstvo zdravlja Crne Gore. Nadležnost za direktno sprovođenje ovog Programa će imati i druge institucije, a njihove aktivnosti i nadležnosti su definisane u prethodnom poglavlju i u Akcionom planu.

➤ Nacionalna komisija za kontrolu duvana (NCTC)

NCTC će imati ulogu da koordiniše i rukovodi aktivnostima kontrole duvana. **NCTC će biti odgovoran za sve MPOWER mjere.**

➤ Ministarstvo zdravlja

Pošto je Ministarstvo zdravlja nadležno za kontrolu duvana, ono će biti sjedište NCTC-a i pružiće mu svu neophodnu podršku.

Kao resorno ministarstvo, biće odgovorno za:

Kada je riječ o MPOWER mjerama, Ministarstvo zdravlja će biti odgovorno za:

- Zaštitu ljudi od izloženosti duvanskom dimu,
- Pružanje pomoći pri odvikavanju od pušenja,
- Upozoravanje ljudi na opasnost od duvana.

➤ Ministarstvo finansija sa posebnim fokusom na akcize i carine

Ministarstvo finansija će biti nadležno za fiskalne aspekte kontrole duvana, uključujući izdvajanje dovoljnih sredstava za rad NCTC-a. Ministarstvo finansija će morati blisko da sarađuje sa NCTC-om. Sprovodiće posljednju MPOWER mjeru:

- Povećanje poreza na duvanske proizvode

➤ Ministarstvo prosvjete

Ministarstvo prosvjete će sprovođiti edukaciju učenika osnovnih i srednjih škola o štetnosti duvana kako bi prevenirali početak upotrebe duvanskih proizvoda, što je neophodno kao preventivnu aktivnost organizovati kroz kampanje, likovne i literarne konkurse, kvizove, takmičenja i to na način koji je učenicima prilagođen. Unapređivanje nastavnih planova i programa, kao i međupredmetne teme koje se bave pitanjem zdravlja, životne sredine, održivim razvojem i sl., daju mogućnost da se integrisanim akcijama unaprijedi postojeće stanje. Predmetni programi u ustanovama u kojima se obrazuje medicinski kadar potrebno je da se unaprijede u oblasti edukacije o kontroli duvana. Potrebno je da Ministarstvo prosvjete u vezi

sa ovim blisko sarađuje sa NCTC-om i drugim ustanovama nadležnim za punu implemetaciju. Sadržaj sa lokalnom zajednicom neophodna je kako bi se ovaj problem mogao sagledati sveobuhvatno i imao bolje efekte.

➤ **Institut za javno zdravlje Crne Gore**

Institut za javno zdravlje Crne Gore je na čelu aktivnosti koje se odnose na informisanje, edukaciju, osposobljavanje javnosti u vezi sa izbjegavanjem negativnih uticaja duvanskog dima, i sprovodi istraživanja u vezi sa upotrebom duvana. Institut će biti veoma važan partner NCTC-a za sprovođenje i procjenu politike kontrole duvana.

➤ **Predstavnici organizacija civilnog društva, medicinskih i zdravstvenih organizacija**

Duvan je glavni faktor rizika po javno zdravlje za mnoge nezarazne bolesti. Stoga će civilno društvo i strukovne organizacije morati da pomognu NCTC-u u njegovom zadatku kontrole duvana. Njihovi predstavnici bi trebalo da budu uključeni u članstvo u NCTC-u i trebalo bi da doprinesu kontroli duvana na standardne i nove načine.

VI NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJE

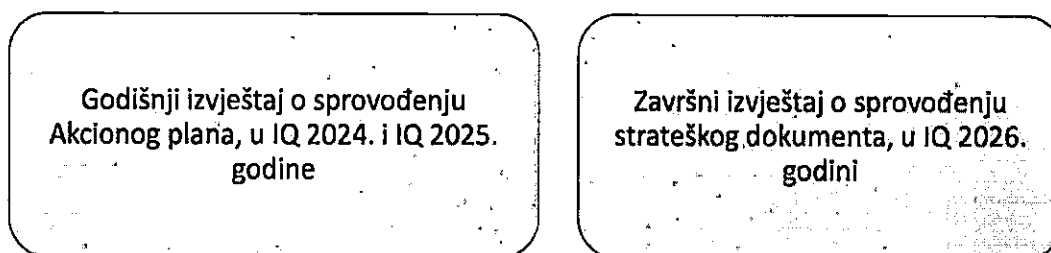
Da bi bilo koji program uspio, neophodno je redovno, precizno vođenje evidencije i periodična analiza i procjena podataka.

Nakon formiranja Nacionalne komisije za kontrolu duvana jedan od prvih koraka će biti priprema odgovarajuće baze podataka za evidentiranje i čuvanje podataka koji se odnose na upotrebu duvana i svih ostalih MPOWER pokazatelja. U najmanju ruku, Nacionalna baza podataka o kontroli duvana treba da sadrži podatke o sljedećim FCTC pokazateljima:

- FCTC član 6 (povećanje poreza na duvanske proizvode)
- FCTC član 8 (okruženja bez dima)
- FCTC član 11 (velika grafička zdravstvena upozorenja na ambalaži duvanskih proizvoda)
- FCTC član 13 (zabrana oglašavanja, promocije duvanskih proizvoda i sponzorstava duvanske industrije)

Institucije zadužene za sprovođenje aktivnosti iz akcionih planova će biti u obavezi da dostavljaju informacije o aktivnostima koje realizuju u okviru akcionog plana, a radi blagovremenog i adekvatnog prikupljanja podataka za sačinjavanje godišnjih i završnog izvještaja, kao i mjerenja stepena ostvarenog učinka, ali i identifikovanja izazova koji se mogu javiti prilikom sprovođenja planiranih aktivnosti.

Osnovne nadležnosti Radne grupe za izradu i praćenje sprovođenja Programa kontrole upotrebe duvanskih proizvoda u Crnoj Gori se ogledaju u pripremi dvije vrste izvještaja, i to:

Proces izvještavanja, prolaziće nekoliko instanci, i to:

- Članovi Radne grupe će dostavljati podatke Ministarstvu zdravlja na kraju svakog drugog kvartala, a Ministarstvo će objediniti iste i sačiniti izvještaj
- Nakon usaglašavanja sa ostalim članovima tijela, izvještaj (godišnji ili završni) biće upućen Generalnom sekretarijatu Vlade Crne Gore na mišljenje, nakon čijeg pozitivnog mišljenja će biti upućen Vladi Crne Gore na usvajanje.

U cilju obezbjeđenja transparentnosti procesa sprovođenja Programa, izvještaji će biti objavljeni na internet stranici Ministarstva zdravlja.

U dijelu aktivnosti u Akcionom planu nije predviđena evaluacija Programa, ali se predlaže da NCTC i nosioci aktivnosti ulože napore da ex post evaluaciju ovog programa uvrste kao neku od budućih aktivnosti projekata koje će sprovoditi i kroz komunikaciju sa donatorima. Predlaže se izrada ex-post evaluacije koja može biti rađena kombinovanom metodom.

VII INFORMACIJA ZA JAVNOST O CILJEVIMA I OČEKIVANIM EFEKTIMA PROGRAMA U SKLADU SA KOMUNIKACIONOM STRATEGIJOM VLADE CRNE GORE

Nije dovoljno samo vršiti evidentiranje, praćenje i reviziju, već je potrebno o tome obavijestiti i javnost. Stoga je komuniciranje reformskih aktivnosti sastavni dio faze sprovođenja planiranih aktivnosti. Osim toga, kao posebna aktivnost za ostvarenje operativnih ciljeva planirano je sprovođenje medijske kampanje koju će sprovoditi Ministarstvo zdravlja i Institut za javno zdravlje Crne Gore, a u skladu sa komunikacionom strategijom Vlade Crne Gore. Predlaže se da informisanje bude u vidu medijskih objava, gostovanja stručnjaka, infografika na društvenim mrežama i sl.

Informacije o ključnim promjenama u kontroli duvana u Crnoj Gori treba da budu adekvatno objavljene kako bi se građani informisali ne samo o pomenutim izmjenama već i o štetnosti duvana.²⁴ Stoga je planirana aktivnost kreiranja posebne podkategorije na Vladinim portalima koja će se baviti, sadržati i generisati sve relevantne informacije o duvanu od nadležnih institucija.

Koordinacija Programa sa lokalnom samoupravom, udruženjima nevladinih organizacija i drugim partnerima može još više raširiti informacije i povećati vidljivost pitanja kontrole duvana. Institucije mogu:

- Pripremiti informacije koje naglašavaju veze između upotrebe duvana i drugih zdravstvenih problema tj. informacije u kojima se ističe rizik upotrebe duvanskih proizvoda na zdravlje, naročito na zdravlje mladih ljudi;
- Pružiti obuku NVO i strukovnim organizacijama za saradnju na strategijama izvještavanja o vijestima, putem blogova ili pisma uredniku;
- Obezbijediti im saopštenja i informacije;
- Pozvati ih da budu ambasadori u borbi protiv duvana i pružiti im smjernice za obraćanja;
- Promovisati politiku usmjerenu na borbu protiv upotrebe duvana na svim svojim događajima, konferencijama, radionicama, sastancima itd.;
- Poslati e-bilten sa novostima iz oblasti borbe protiv upotrebe duvana i ostalim pitanjima, podijeliti nova naučna saznanja i mogućnosti za promovisanje poruka protiv upotrebe duvana;
- Označiti saradnike u objavama na Vladinim društvenim mrežama i podijeliti njihov sadržaj i na portalima Vlade.

**VIII AKCIONI PLAN 2023-2025 ZA SPROVOĐENJE
PROGRAMA KONTROLE UPOTREBE DUVANSKIH PROIZVODA U CRNOJ GORI OD 2023. - 2025. GODINE**

OPERATIVNI CILJ 1. Ojačan upravljački okvir multisektorske kontrole duvana						
Indikator učinka: Broj izvještaja sa preporukama Nacionalne komisije za kontrolu duvana	Početna vrijednost: Nepostojanje komisije		Ciljna vrijednost: Minimum 1 izvještaj o radu Komisije godišnje			
Aktivnost	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani rok završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
1.1. Osnivanje Nacionalne komisije za kontrolu duvana	Rješnje o formiranju komisije	MZ	IIQ2023	IIQ2023	0e	Nijesu potrebna dodatna sredstva
1.2. Organizovati zasjedanja Nacionalne komisije za kontrolu duvana	Broj održanih sastanaka	MZ	IIQ2023	IVQ2025	20.000e (10.000e 2024, 10.000e 2025)	Budžet MZ
OPERATIVNI CILJ 2. Povećana dostupnosti informacija na temu štetne upotrebe duvanskih proizvoda						
Indikator učinka: Broj aktivnosti sa ciljem informisanja na temu štetne upotrebe duvanskih proizvoda	Početna vrijednost: Nedostupan podatak		Ciljna vrijednost: Sprovedeno minimum 50 aktivnosti			
Aktivnost	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani rok završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
2.1. Iniciranje izmjena univerzitetskih kurikuluma zdravstvenog usmjerenja u dijelu da se prošire temama o štetnim efektima duvana i duvanskih proizvoda na zdravlje	Izmijenjeni univerzitetski kurikulumi	Ministartstvo prosvjete; UCG -- CSO; Medicinski fakultet; IJZCG;	IIQ2023	IVQ2025	0e	Nijesu potrebna dodatna sredstva
2.2. Izrada programa obuke nastavnika osnovnih i Srednjih škola na temu prevencije upotrebe duvanskih proizvoda	Izrađen program obuke i akreditovan od strane Nacionalnog savjeta za obrazovanje	Ministarstvoprosvjete; Zavod za školstvo; CSO; Institut za javnozdravlje	IIQ2023	IIIQ2023	-	Nijesu potrebna dodatna sredstva

2.3. Edukacija nastavnika iz 20 osnovnih i 10 srednjih pilot škola	Broj obuka; Broj učesnika obuka;	Ministarstvo prosvjete; Zavod za školstvo; NVO; Institut za javno zdravlje	IVQ2023	IQ2025	50.000e (10.000e 2023 30.000e 2024 10.000e 2025)	Budžet Ministarstva prosvjete
2.4. Monitoring i evaluacija efekata primjene programa u 30 pilot škola	Razlika u podacima ulaznog i izlaznog istraživanja među konzumentima;	Ministarstvo prosvjete; Zavod za školstvo; NVO; Institut za javno zdravlje	IQ2024	IIIQ2025	9.000e (5.000e 2024 4.000e 2025)	Budžet Ministarstva prosvjete
2.5. Organizovanje kampanja i takmičenja za borbu protiv upotrebe duvanskih proizvoda u saradnji sa lokalnom zajednicom (sportom protiv dima, likovni i literarni konkursi, kvizovi, ekopatrole; naučno istraživački radovi...)	Realizovane kampanje u svim osnovnim i srednjim školama	Ministarstvo prosvjete; Zavod za školstvo; NVO; Institut za javno zdravlje; SZO; Lokalne zajednice;	IIIQ2023	IV Q2025	6.000e (2.000e 2023 2.000e 2024 2.000e 2025)	Budžet Ministarstva prosvjete
2.6. Unapređivanje međupredmetnih tema za svenivoobrazovanja	Međupredmetne teme usvojene od strane Nacionalnog savjeta za obrazovanje	Ministarstvoprosvjete; Zavod za školstvo; CSO; Institut za javnozdravlje	IIQ2023	IV Q2023	0e	Nijesu potrebna dodatna sredstva
2.7. Priprema plana aktivnosti informisanja šire javnosti o štetnim efektima upotrebe duvana	Pripremljen plan	NCTC; MZ; IJZCG;	IIQ2023	IVQ2023	0e	Nijesu potrebna dodatna sredstva
2.8. Sprovođenje aktivnosti informisanja šire javnosti o štetnim efektima upotrebe duvana	Broj medijskih objava, gostovanja	NCTC; MZ; IJZCG;	IIIQ2023	IVQ2025	0e	Nijesu potrebna dodatna sredstva
2.9. Razvijanje i implementacija nove baze podataka sa specifičnim parametrima za zemlju (kao podkategorija na postojećim Vladinim portalima)	Izradena podkategorija na websajtu	NCTC; MZ; IJZCG;	IIQ2023	IVQ2023	0e	Nijesu potrebna dodatna sredstva
OPERATIVNI CILJ 3. Omogućeno kreiranje politika zasnovanim na dokazima i monitoring sporovodenja ciljanih aktivnosti na kontroli duvana						
Indikator učinka: Broj realizovanih istraživanja	Početna vrijednost: Izveštaji o istraživanjima iz 2017. godine		Ciljna vrijednost: 3 izvještaja o sprovedenim istraživanjima			

Aktivnost	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani rok završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
3.1. Sprovođenje naučna istraživanja o upotrebi duvanskih proizvoda – GYTS	Izrađen izvještaj sa rezultatima istraživanja	IJZCG	IIQ2023	IVQ2025	150.000e (50.000e godišnje)	Donacije – SZO;
3.2. Sprovođenje istraživanja GHPS	Izrađen izvještaj sa rezultatima istraživanja	IJZCG, MZ, Domovi zdravlja	IQ2024	IVQ2024	35.000e	Donacije – SZO, EU fondovi
3.3. Obezbjedivanje tehničkih uslova za osnivanje akreditovane laboratorije za ispitivanje bezbjednosti duvanskih proizvoda	Osnovana laboratorija	IJZCG, MZ	IIQ2023	IVQ2023	10.000 e	Budžet IJZCG
3.4. Nabavka opreme za akreditovanu laboratoriju za ispitivanje bezbjednosti duvanskih proizvoda i akreditacija metoda	Nabavljena oprema	MZ, IJZCG	IQ2023	IVQ2023	320.000 e	Donacije/Projekat
3.5. Sprovođenje ispitivanja bezbjednosti duvanskih proizvoda	Broj sprovedenih ispitivanja	IJZCG	IVQ2023	IVQ2025	30.000e (10.000e godišnje)	Budžet IJZCG
3.6. Sprovođenje procjene zdravstvenog rizika stanovništva na osnovu podataka dobijenih iz humanog biomonitoringa	Broj sprovedenih procjena	IJZCG, MZ	IVQ2023	IVQ2025	150.000e (50.000e godišnje)	Donacije - Ministarstvo nauke; EU Fondovi
3.7. Informisanje javnosti o toksičnim sastojcima duvana i emisiji iz duvanskih proizvoda	Broj medijskih objava	IJZCG – laboratorija	IVQ2023	IVQ2025	0e	Nijesu potrebna dodatna sredstva
OPERATIVNI CILJ 4. Unapređenje zdravstvenog sektora u oblasti pružanja podrške za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda						
Indikator učinka: Broj učesnika u programima odvikavanja od upotrebe duvanskih proizvoda	Početna vrijednost: 0		Ciljna vrijednost: 5% populacije koja upotrebljava duvanske proizvode			

Aktivnost	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani rok završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
4.1. Sprovođenje Pilot programa za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda putem kratkih intervencija	Proj pacijenata sa kojima je sprovedena kratka intervencija	Domovi zdravlja; MZ;	IVQ2023	IVQ2025	0e	Nijesu potrebna dodatna sredstva
4.2. Definisane metodologije za monitoring i evaluaciju realizacije Pilot programa za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda putem kratkih intervencija	Definisana metodologija za evaluaciju realizacije Programa	NCTC; Domovi zdravlja	IIQ2023	IIQ2024	0e	Nijesu potrebna dodatna sredstva
4.3. Sprovođenje monitoringa i evaluacije realizacije Pilot programa za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda putem kratkih intervencija	Izveštaj o sprovedenom monitoringu i evaluaciji	NCTC; Domovi zdravlja	IVQ2023	IVQ2025	0e	Nijesu potrebna dodatna sredstva
4.4. Izrada Programa za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda koji će se sprovesti u savjetovalištim	Izrađen Program	NCTC; Domovi zdravlja, MZ; IJZCG;	IQ2024	IIIQ2024	5.000e	Budžet MZ
4.5. Edukacija kadra za sprovođenje Programa za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda koji će se sprovesti u savjetovalištim	Broj sprovedenih obuka; Broj obučenog medicinskog kadra	MZ; IJZCG; Domovi zdravlja	IVQ2024	IVQ2025	15.000e (5.000e 2024 10.000e 2025)	Budžet MZ
4.6. Sprovođenje Programa za odvikavanje od upotrebe duvanskih proizvoda koji će se sprovesti u populacionim savjetovalištim	Broj pacijenata uključenih u Program	Domovi zdravlja;	IQ2025	IVQ2025	0e	Nijesu potrebna dodatna sredstva
OPERATIVNI CILJ 5. Unapređenje pravnog okvira sa ciljem jačanja kontrole duvana						
Indikator učinka 1): Regulativa u oblasti duvanskih proizvoda	Početna vrijednost Zastarjeli zakonski akti		Ciljna vrijednost: Usvojeni svi predloženi amandmani			
Aktivnost	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani rok završetka	Sredstva planirana za	Izvor finansiranja

					spvođenje aktivnosti	
5.1 Izrada predloga izmjene/dopune Zakona o duvanu	Izraden predlog izmjene/dopune	MiF	IIQ2023	IVQ2023	0e	Nijesu potrebna dodatna sredstva
5.2. Izrada predloga izmjene/dopune Zakona o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda	Izraden predlog izmjene/dopune	MZ, partneri: IJZCG, MiF, Uprava carina, Uprava za inspeksijske poslove	IIQ2023	IVQ2023	5.000 e	Donacije
					Ukupno: 805.000,00e	